

Perspektiv på arbetsmarknadsläget för personer med kort utbildning

© Arbetsförmedlingen
Författare: Ida Karlsson
Datum: 2018-10-10
Diarienummer: Af-2018/0037 7057

Innehåll

1	Inledning	4
2	370 000 korttidsutbildade förvärvsarbetar	5
2.1	Var jobbar personer utan gymnasieutbildning?	6
2.1.1	Vanligast att kvinnor har yrken med låga utbildningskrav.....	7
2.1.2	Många utrikes födda har jobb med låga krav på utbildning	7
2.1.3	Städare är det vanligaste yrket.....	7
3	En heterogen grupp inskrivna arbetslösa	8
3.1	Förändrad ålderssammansättning	10
3.2	Korttidsutbildade kvinnor har längre tider i arbetslöshet.....	11
4	Regionala skillnader	12
5	Hög sysselsättning i internationellt perspektiv	13
6	Sammanfattning och avslutande kommentarer	15

1 Inledning

Sveriges ekonomi fortsätter att vara stark, jobben blir allt fler och arbetslösheten sjunker. Trots detta fortsätter personer med kort (förgymnasial) utbildning att ha en besvärlig situation på arbetsmarknaden. Enligt Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU) fortsätter sysselsättningsgraden för personer med kort utbildning att vara fallande och markant lägre än vad den är för personer med längre utbildning.¹

Annorlunda uttryckt är det fortsatt svårt för personer med kort utbildning att få en fast förankring på arbetsmarknaden, något som också syns genom en bestående hög arbetslöshet. Här visar exempelvis Arbetsförmedlingens statistik att antalet inskrivna arbetslösa (25-64 år) med förgymnasial utbildning fördubblats på tio år, från 53 000 första halvåret 2008 till 106 000 första halvåret 2018.^{2, 3} Av dessa är en majoritet, närmare två av tre, födda utanför Europa och många, mer än varannan, saknar fullständig grundskoleutbildning.

Det finns dock stora regionala skillnader vad gäller arbetslösheten bland personer med kort utbildning. Arbetsförmedlingens statistik visar att andelen inskrivna arbetslösa med kort utbildning (25-64 år) varierar från höga 35,4 procent i Gävleborgs län till 18,8 i Gotlands län. Arbetslöshetsnivån bland korttidsutbildade följer ofta arbetslösheten i stort. Län som har en stark arbetsmarknad och låg arbetslöshet för personer med längre utbildningsbakgrunder har ofta också en lägre arbetslöshet för korttidsutbildade.

Samtidigt som personer med kort utbildning har svårt att få en fast förankring på arbetsmarknaden upplever landets arbetsgivare allt större svårigheter att rekrytera utbildad arbetskraft. Insatser för att öka tillgången på utbildad arbetskraft och stärka kompetensförsörjningen på arbetsmarknaden är därför av stor vikt. Här utgör de med kort utbildning en viktig resurs, särskilt då många är relativt unga och har många potentiellt yrkesverksamma år framför sig. Att i större utsträckning vägleda personer som saknar en gångbar utbildning mot utbildningar som leder till jobb är därför en viktig pusselbit i arbetet med att motverka rekryterings svårigheter för landets arbetsgivare.

En parallell väg för att förbättra korttidsutbildades situation på arbetsmarknaden som diskuteras flitigt i samhällsdebatten, är att skapa fler jobböppningar för personer med kort utbildning genom att öka antalet jobb med låga utbildningskrav i ekonomin och därmed sänka trösklarna för att komma in på arbetsmarknaden. I det

¹ Andelen sysselsatta av den högst förgymnasialt utbildade befolkningen 25-64 år (sysselsättningsgraden) har fallit från omkring 65 procent första halvåret 2008 till 53 procent första halvåret 2018. För gymnasialt utbildade var sysselsättningsgraden 85 procent och för eftergymnasialt utbildade 89 procent första halvåret 2018.

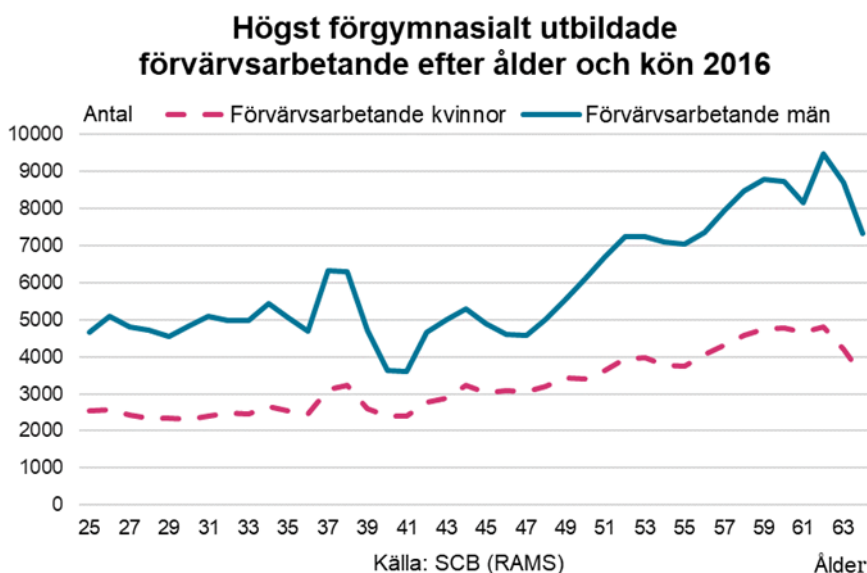
² Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik tillhör inte Sveriges officiella statistik. Den officiella arbetslöshetsstatistiken redovisas av Statistiska centralbyrån (SCB) i deras Arbetskraftsundersökning (AKU).

³ Då den här rapporten behandlar utbildningsstatistik används genomgående åldersgruppen 25-64 år. Vid 25 års ålder har man ofta haft möjlighet att skaffa sig en lång utbildning och pensionsåldern är för närvarande 65 år.

sammanhanget kan det vara värt att lyfta fram att arbetsmarknaden för korttidsutbildade i Sverige idag inte är begränsad till yrken utan eller med låga krav på utbildning. Istället arbetar de flesta, omkring sex av tio, inom yrken som normalt kräver *högre* utbildning. Många korttidsutbildade har exempelvis yrken inom bygg, handel, naturbruk, tillverkning och transport. Yrken som vanligtvis kräver en utbildning på minst gymnasial nivå. Det i särklass vanligaste yrket är dock städare, ett yrke inom den lägsta kvalifikationsnivån.

2 370 000 korttidsutbildade förvärvsarbetar

Närmare 610 000, eller 12 procent av befolkningen i åldrarna 25-64 år, saknade en gymnasieutbildning år 2016.⁴ Av dessa ingick drygt 470 000, motsvarande 77 procent, i den registerbaserade arbetskraften varav omkring 370 000, eller 61 procent, var förvärvsarbetande.^{5, 6}

Antalet korttidsutbildade som förvärvsarbetar ökar med åldern, särskilt från 50 år och uppåt. Många av de äldre korttidsutbildade som förvärvsarbetar har ofta en längre arbetslivserfarenhet som många gånger kan kompensera för avsaknaden av längre utbildning. I Sverige, liksom i de flesta andra länder, har befolkningens utbildningsnivå successivt ökat under många års tid samtidigt som arbetsmarknaden blivit mer kvalificerad. Denna utveckling har medfört att utbildningskraven på

⁴ Statistik från SCB, Utbildningsregistret.

⁵ Arbetsförmedlingens registerbaserade arbetskraft är summan av den förvärvsarbetande nattbefolkningen (enligt SCB:s Registerbaserade arbetsmarknadsstatistik RAMS) och inskrivna arbetslösa på Arbetsförmedlingen (dvs. öppet arbetslösa och personer i program med aktivitetsstöd).

⁶ Förvärvsarbetande nattbefolkning enligt SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS).

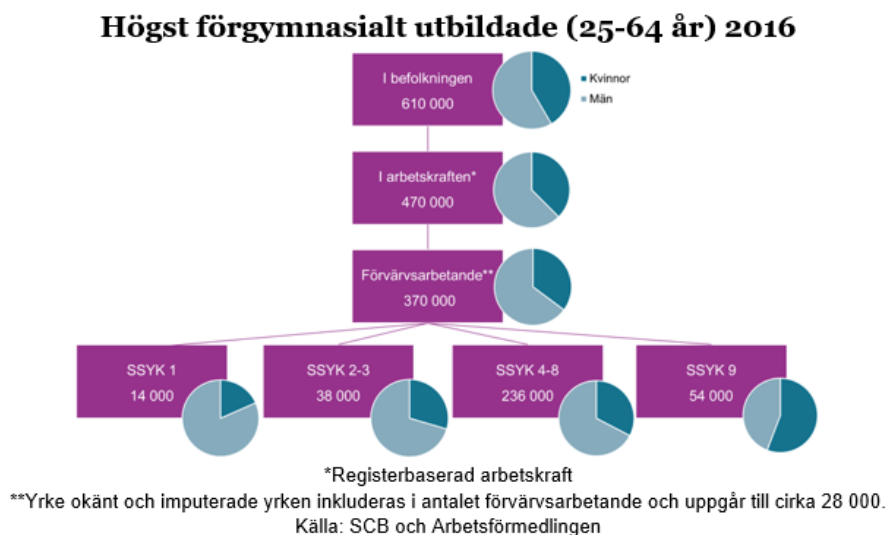
arbetsmarknaden har ökat och att avgående personal med kort utbildning ofta ersätts med personer som har en längre utbildning.

Det är fler män än kvinnor utan gymnasieutbildning som arbetar, det är genomgående oavsett ålder. Närmare 240 000 av de korttidsutbildade männen i åldrarna 25-64 år, motsvarande 67 procent, förvärvsarbetade 2016. Av kvinnorna förvärvsarbetade 130 000, motsvarande 51 procent. Att andelen kvinnor som förvärvsarbetar är lägre beror till stor del på andelen kvinnor som står till arbetsmarknadens förfogande är lägre. År 2016 ingick 70 procent av kvinnorna och 83 procent av männen utan gymnasieutbildning i den registerbaserade arbetskraften.

Närmare 110 000 av de korttidsutbildade som förvärvsarbetade 2016 var utrikes födda. Som andel av den utrikes födda befolkningen utan gymnasieutbildning i åldrarna 25-64 år motsvarade det 46 procent. I jämförelse inrikes födda är det en liten andel. År 2016 förvärvsarbetade 70 procent av den inrikes födda befolkningen med kort utbildning i åldrarna 25-64 år.

2.1 Var jobbar personer utan gymnasieutbildning?

En genomgång av var personer som saknar en gymnasieutbildning förvärvsarbetar visar att arbetsmarknaden inte är begränsad till yrken utan eller med kortare krav på utbildning eller introduktion (det vill säga yrken inom yrkesområdet SSYK 9).⁷ Inom sådana yrken arbetade år 2016 totalt 200 000 personer i åldrarna 25-64 år vilket bara motsvarar en liten del, 5 procent, av jobben på svensk arbetsmarknad. Av dessa 200 000 saknade 54 000, eller 27 procent, en gymnasieutbildning.

Parallellt återfinns 236 000 personer utan gymnasieutbildning i åldrarna 25-64 år inom yrken vilka normalt kräver en gymnasieutbildning (yrken inom yrkesområde

⁷ Standarden för svensk yrkesklassificering (SSYK 2012) används inom arbetsmarknadsstatistiken och är ett system för att gruppera individers yrken eller arbetsuppgifter. Läs mer via www.scb.se/SSYK.

SSYK 4 – SSYK 8). Dessa 236 000 motsvarade emellertid bara knappa 13 procent av alla förvärvsarbetande inom dessa yrken.

Vidare var 38 000 personer utan gymnasieutbildning i åldrarna 25-64 år verksamma inom yrken med krav på högskolekompetens eller motsvarande (yrkesområde SSYK 2 – SSYK 3), medan 14 000 innehade en chefsposition (yrkesområdet SSYK 1). Sammantaget utgör dessa personer dock bara en mycket liten del, under 3 procent, av det totala antalet förvärvsarbetande inom yrken med högre utbildningskrav.

2.1.1 Vanligast att kvinnor har yrken med låga utbildningskrav

Som tidigare nämnts är det färre kvinnor än män i åldrarna 25-64 år utan gymnasieutbildning som förvärvsarbetar. Det är därför noterbart att kvinnor utgör en majoritet, 56 procent, av dem som saknar gymnasieutbildning och arbetar inom yrken utan eller med låga krav på utbildning. En starkt bidragande orsak är att yrket städare återfinns inom kvalifikationsnivån. Närmare 22 000 korttidsutbildade arbetade som städare 2016, en klar majoritet av dessa, 78 procent, var kvinnor.

Inom övriga kvalifikationsnivåer är män överrepresenterade bland de förvärvsarbetande som saknar gymnasieutbildning, då de utgör 68 procent. Detta förklaras av att en stor andel korttidsutbildade hade yrken inom bygg, naturbruk, tillverkning och transport år 2016. Närmare 90 procent av dessa var män.

2.1.2 Många utrikes födda har jobb med låga krav på utbildning

Utrikes födda utgör en stor andel, 45 procent, av de som förvärvsarbetar inom yrken utan eller med låga krav på utbildning (SSYK 9). Bland de korttidsutbildade som arbetar inom kvalifikationsnivån utgörs en ännu större andel, 55 procent, av utrikes födda. Detta beror till stor del på att yrkena städare samt restaurang- och köksbiträden återfinns inom kvalifikationsnivån. Dessa yrken sysselsatte tillsammans närmare 33 000 personer med kort utbildning år 2016, varav 21 000 var utrikes födda.

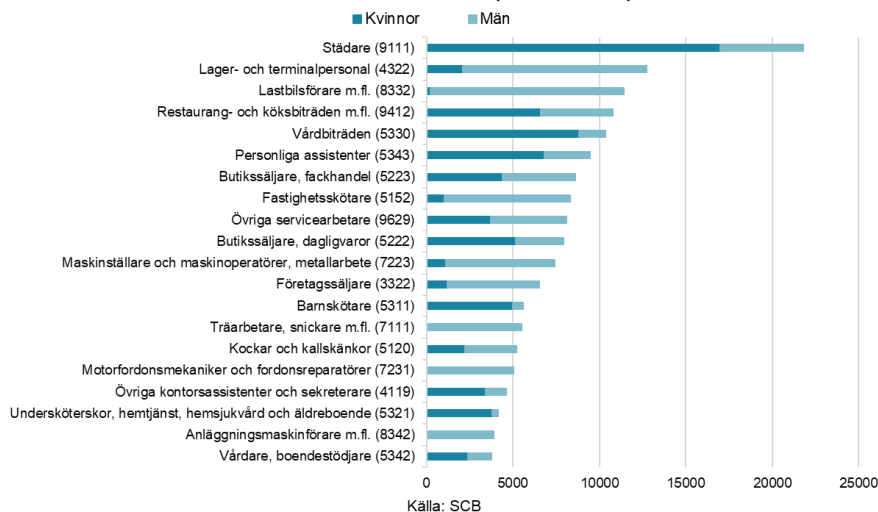
Inom övriga kvalifikationsnivåer är majoriteten av de förvärvsarbetande med kort utbildning inrikes födda. Det finns dock ett antal yrken även inom dessa kvalifikationsnivåer som sysselsätter relativt många utrikes födda som saknar en gymnasieutbildning. Exempelvis är drygt fyra av tio korttidsutbildade som arbetar som personliga assistenter eller vårdbiträden utrikes födda. Samtidigt är sex av tio utan gymnasieutbildning som arbetar som kockar eller kallsköttor födda utanför Sverige.

2.1.3 Städare är det vanligaste yrket

En genomgång av de 20 vanligaste yrkena för personer utan gymnasieutbildning visar kanske något förvånande, att majoriteten – 16 av 20 yrken – är yrken som normalt sett kräver en gymnasieutbildning (SSYK 4 - SSYK 8). Inom några av dessa yrken, exempelvis anläggningsmaskinförare, fastighetsskötare, lager- och terminalpersonal, lastbilsförare och vårdbiträden, utgör korttidsutbildade en relativt

stor andel (20-23 procent) av det totala antalet förvärvsarbetande inom yrket. Majoriteten av de förvärvsarbetande har dock gymnasial utbildning eller mer.

20 vanligaste yrkena för högst förgymnasialt utbildade efter kön, 25-64 år, 2016

Det i särklass vanligaste yrket för korttidsutbildade är dock städare, ett yrke där kraven på utbildning ofta är låga. Städare sysselsätter nästan dubbelt så många personer utan gymnasieutbildning som det näst största yrket, lager- och terminalpersonal. Korttidsutbildade utgör därtill 31 procent av samtliga förvärvsarbetande inom yrket. Restaurang- och köksbiträden samt övriga servicearbetare är andra exempel på stora yrkena bland korttidsutbildade där kraven på utbildning ofta är låga. Korttidsutbildade utgör 23 respektive 35 procent av det totala antalet förvärvsarbetande inom dessa yrken.

Även företagssäljare, ett yrke som normalt kräver högskolekompetens eller motsvarande, återfinns bland de 20 största yrkena för personer utan gymnasieutbildning. Här utgör dock korttidsutbildade endast sju procent av det totala antalet förvärvsarbetande inom yrket.

3 En heterogen grupp inskrivna arbetslösa

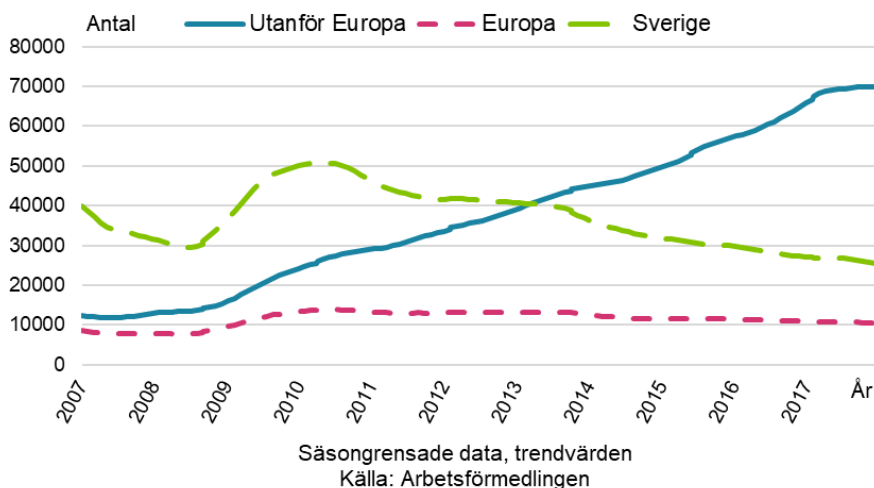
Det senaste decenniet har antalet inskrivna arbetslösa på Arbetsförmedlingen i åldrarna 25-64 år som saknar gymnasieutbildning ökat kraftigt. Sedan första halvåret 2008 har antalet fördubblats, från 53 000 till 106 000 första halvåret 2018. Samtidigt har antalet inskrivna arbetslösa med längre utbildning stigit från 121 000 till 199 000.

Samtidigt som antalet inskrivna arbetslösa blivit fler har också sammansättningen förändrats dramatiskt. Detta gäller för samtliga utbildningsnivåer, men förändringen är mer påtaglig bland dem med kort utbildning. För tio år sedan var majoriteten av

de inskrivna med kort utbildning i åldrarna 25-64 år inrikes födda och endast var fjärde var född utanför Europa. Första halvåret 2008 var 31 000 inrikes födda, 8 000 europeiskt födda (exkl. Sverige) och närmare 14 000 utomeuropeiskt födda med kort utbildning inskrivna som arbetslösa på Arbetsförmedlingen.

Idag, tio år senare, har antalet utomeuropeiskt födda inskrivna arbetslösa med kort utbildning ökat kraftigt. Av de 106 000 korttidsutbildade i åldrarna 25-64 år som var inskrivna arbetslösa första halvåret 2018 var majoriteten, 66 procent eller 70 000 personer, födda utanför Europa. Omkring 25 000 var inrikes födda medan 11 000 var födda i övriga Europa.

Inskrivna högst förgymnasialt utbildade arbetslösa efter födelseregion, 25-64 år

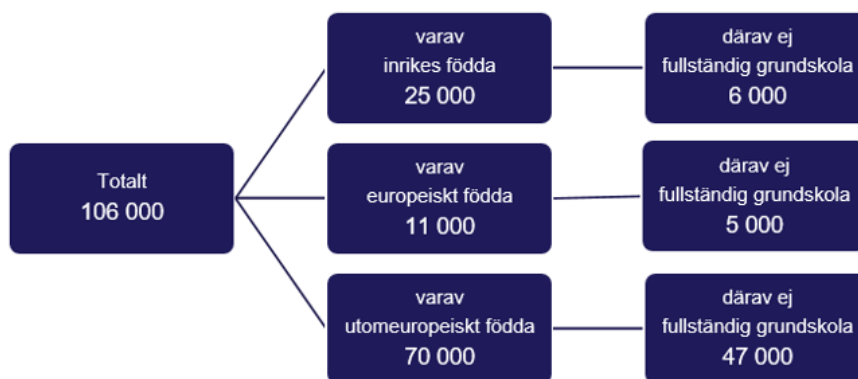
Arbetslösheten bland utrikes födda som saknar en gymnasieutbildning är betydligt högre än bland inrikes födda med motsvarande utbildning. Första halvåret 2018 var den 43,2 procent i åldrarna 25-64 år enligt Arbetsförmedlingens statistik. Det kan jämföras med 8,7 procent bland korttidsutbildade som är inrikes födda. Särskilt svår är arbetsmarknadssituationen för utomeuropeiskt födda med kort utbildning, utflödet till arbete är tydligt lägre än bland övriga vilket får som konsekvens att arbetslösheten är betydligt högre än bland övriga, 52,0 procent första halvåret 2018.⁸

En bidragande orsak till det låga utflödet till arbete – och höga arbetslösheten – för utomeuropeiskt födda är att många av de som saknar en gymnasieutbildning inte heller har en fullständig grundskoleutbildning. Av de 70 000 utomeuropeiskt födda (25-64 år) som var inskrivna som arbetslösa på Arbetsförmedlingen första halvåret 2018 och inte hade en gymnasieutbildning saknade 47 000 motsvarande 67 procent också en fullständig grundskoleutbildning. Av dem 36 000 utan gymnasieutbildning, födda i Sverige eller övriga Europa, var det istället 11 000 motsvarande 31 procent som inte heller hade någon fullständig grundskoleutbildning.

⁸ Läs mer om utflödet till arbete för olika grupper i Arbetsförmedling 2018:4, *Jobbchansen för inskrivna vid Arbetsförmedlingen*.

Det är alltså betydligt vanligare bland utomeuropeiskt födda att inte ha en fullständig grundskoleutbildning. Detta innebär att den kraftiga ökningen det senaste decenniet av antalet utomeuropeiskt födda inskrivna arbetslösa också medfört en stor ökning i antalet inskrivna arbetslösa som saknar en fullständig grundskoleutbildning. Första halvåret 2008 saknade 22 000 inskrivna arbetslösa i åldrarna 25-64 år en fullständig grundskoleutbildning. Motsvarande siffra första halvåret 2018 uppgick till 58 000.

Inskrivna arbetslösa 25-64 år som saknar gymnasieutbildning, genomsnitt första halvåret 2018

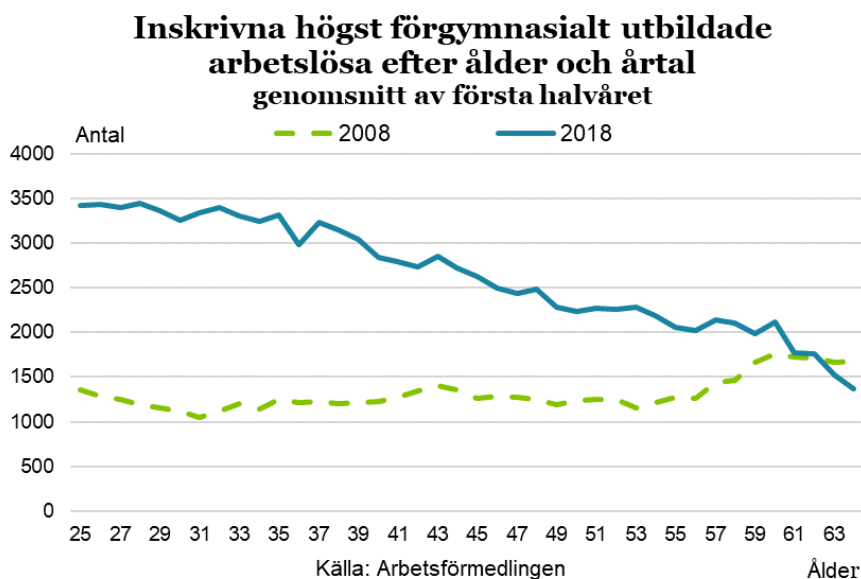

Källa: Arbetsförmedlingen

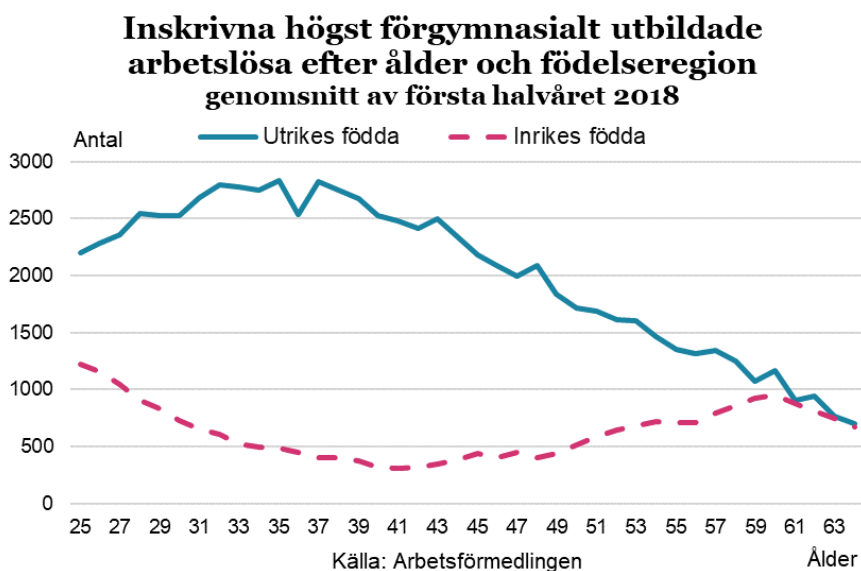
Mönstret bland utomeuropeiskt födda, att många av de som saknar en gymnasieutbildning inte heller har en fullständig grundskoleutbildning, är särskilt tydligt bland kvinnorna. Omkring 70 procent av de utomeuropeiskt födda inskrivna arbetslösa kvinnorna i åldern 25-64 år som saknar en gymnasieutbildning har inte heller en fullständig grundskoleutbildning. Bland de utomeuropeiskt födda männen är motsvarande andel 63 procent.

3.1 Förändrad ålderssammansättning

Ålderssammansättning bland de inskrivna arbetslösa som saknar en gymnasieutbildning har förändrats kraftigt det senaste decenniet. År 2008 var det något fler äldre korttidsutbildade som var inskrivna som arbetslösa. Idag är många av de korttidsutbildade som är inskrivna på Arbetsförmedlingen relativt unga och har många potentiellt yrkesverksamma år framför sig. Insatser för att stärka deras position på arbetsmarknaden är därför av stor vikt såväl för den enskilde individen som för samhället. En sådan insats är att i högre grad matcha dessa arbetssökande mot utbildning, vilket stärker möjligheterna att för den arbetssökande att få en långsiktig förankring på arbetsmarknaden.

Anledningen till att ålderssammansättningen har förändrats är att många utrikes födda som kommit till Sverige den senaste tiden har en förhållandevis kort utbildningsbakgrund och är förhållandevis unga. Bland inrikes födda är större delen av de inskrivna korttidsutbildade i de yngre eller äldre åldrarna medan majoriteten av de utrikes födda är relativt unga.

3.2 Korttidsutbildade kvinnor har längre tider i arbetslöshet

Av de 106 000 korttidsutbildade i åldrarna 25-64 år som var inskrivna arbetslösa vid Arbetsförmedlingen första halvåret 2018 var 56 000 män och 50 000 kvinnor. Den främsta orsaken till att det är färre inskrivna arbetslösa kvinnor (med kort utbildning) är att det är vanligare att korttidsutbildade kvinnor av olika anledningar

inte deltar i arbetskraften. En annan delförklaring är att kvinnor generellt sett har en högre utbildningsnivå än män.

Det är också något vanligare med längre tider utan arbete bland kvinnor än män som saknar gymnasieutbildning. Omkring 55 procent, motsvarande 28 000, av de inskrivna korttidsutbildade kvinnorna i åldrarna 25-64 år hade varit utan arbete i mer än tolv månader första halvåret 2018. Bland männen är motsvarande andel 49 procent, eller 27 000 personer. Likaså är det en högre andel korttidsutbildade kvinnor än män som varit utan arbete i mer än två år. Närmare 31 procent av de inskrivna arbetslösa korttidsutbildade kvinnorna och 25 procent av männen hade varit utan arbete i mer än 24 månader första halvåret 2018.

En delförklaring till den något svårare situationen för arbetslösa kvinnor som saknar en gymnasieutbildning är att de i högre utsträckning än männen inte heller har någon fullständig grundskoleutbildning. Detta mönster gäller främst för utrikes födda kvinnor. Av de inskrivna arbetslösa kvinnorna i åldrarna 25-64 år som saknade en gymnasieutbildning första halvåret 2018 hade 59 procent inte heller någon fullständig grundskoleutbildning. Motsvarande andel bland de inskrivna arbetslösa männen var 50 procent.

4 Regionala skillnader

Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik visar att det är stora regionala skillnader i arbetslöshetsnivå för personer som saknar gymnasieutbildning. Dessa skillnader samvarierar med den totala arbetslöshetsnivån för olika regioner i landet. Län med en starkare arbetsmarknad och lägre arbetslöshet för personer med längre utbildningsbakgrunder har ofta också en lägre arbetslöshet för korttidsutbildade.

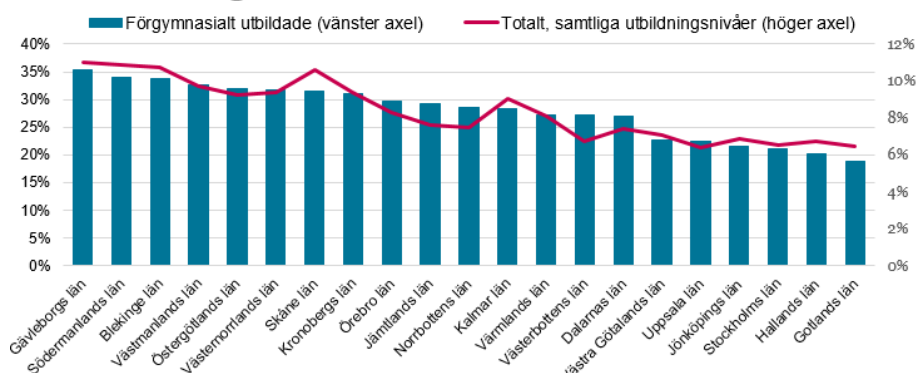
En möjlig förklaring är att den generellt starka arbetsmarknaden i dessa län bidrar till fler jobböppningar inom exempelvis hotell och restaurang samt andra servicetjänster, där kvalifikationskraven ofta är lägre. Dessutom visar arbetsmarknaderna i dessa län ofta en större branschbredd vilket bidrar till en relativt bättre arbetsmarknad för personer med kort utbildning. En annan möjlig förklaring kan vara att arbetsgivare som befinner sig i attraktiva regioner har svårare att hitta utbildad arbetskraft, vilket öppnar möjligheter för personer med kortare utbildningsbakgrund.

Enligt Arbetsförmedlingens statistik är arbetslösheten (25-64 år) högst för korttidsutbildade i Gävleborgs län med en arbetslöshetsnivå på 35,4 procent första halvåret 2018, följt av Södermanland och Blekinge med arbetslöshetsnivåer på 34,1 respektive 33,7 procent. Detta är även de län som har den högsta arbetslösheten sammantaget.

I andra änden av skalan finns Gotlands län med en arbetslöshetsnivå för korttidsutbildade i åldrarna 25-64 år på 18,8 procent första halvåret 2018. Även

Hallands län (20,2 procent), Stockholms län (21,2 procent) och Jönköpings län (21,5 procent) har förhållandevis låga arbetslöshetsnivåer för de med kortast utbildning. Dessa län visar samtidigt låga nivåer på arbetslösheten sammantaget.

Inskrivna arbetslösa (25-64 år)* efter utbildningsnivå och län genomsnitt första halvåret 2018

*som andel av registerbaserad arbetskraft
Källa: Arbetsförmedlingen och SCB

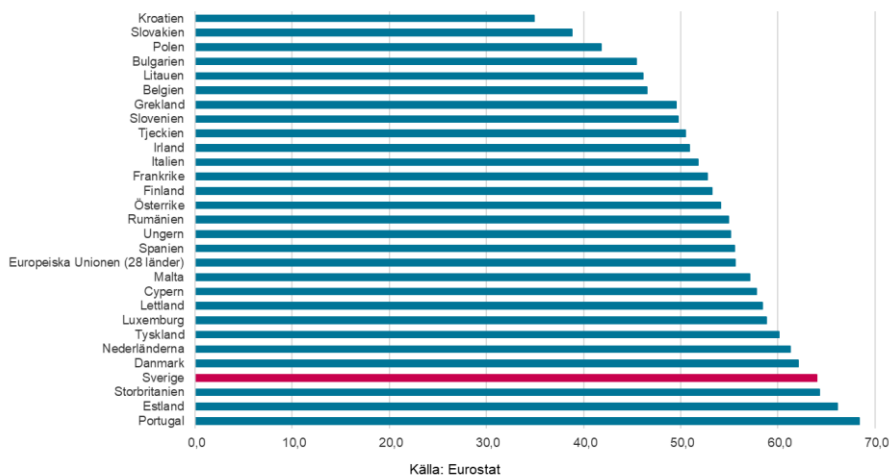
Mönstret ser likadant ut på kommunnivå. De kommuner med lägst arbetslöshet för personer i åldrarna 25-64 år som saknar gymnasieutbildning är Öckerö (6,9 procent), Tjörn (8,6 procent) och Orust (8,9 procent). Dessa kommuner återfinns bland de kommunerna med lägst arbetslöshet totalt. På andra sidan av skalan finns Härnösand (48,0 procent), Sandviken (47,7 procent) och Malmö (46,1 procent), kommuner som har hög arbetslöshet även totalt sett.

5 Hög sysselsättning i internationellt perspektiv

I ett internationellt perspektiv är sysselsättningsgraden bland de med kortast utbildning (25-64 år) förhållandevis hög i Sverige, det visar statistik från Eurostat.⁹ År 2017 låg nivån på 64,0 procent vilket är den fjärde högsta sysselsättningsgraden för gruppen i ett enskilt EU-land. Motsvarande andel för hela EU låg på 55,6 procent.

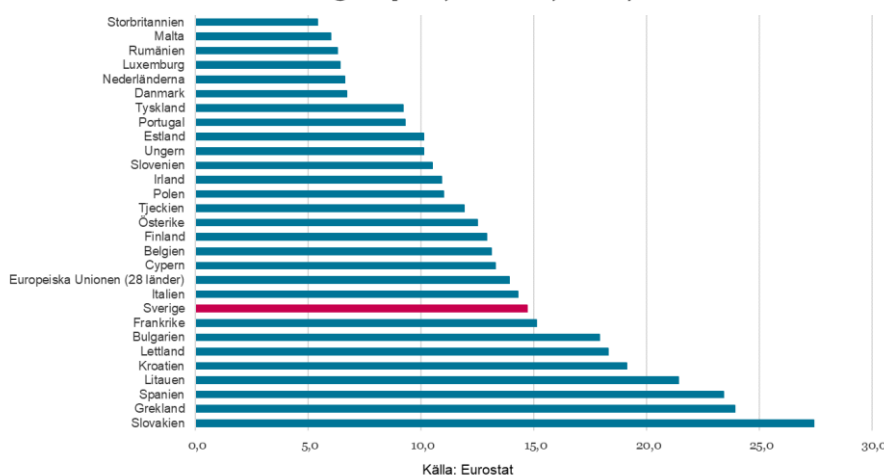
⁹ Sysselsatta i relation till befolkningen.

Sysselsättning som andel (%) av den högst förgymnasialt utbildade befolkningen 25-64 år, EU 28, 2017

Gemensamt för alla EU-länder är att arbetslösheten bland de som inte har någon gymnasieutbildning är betydligt högre än bland de som har en längre utbildning. Enligt statistik från Eurostat var arbetslöshetsnivån i Sverige 14,7 procent för högst förgymnasialt utbildade i åldrarna 25-64 år 2017.¹⁰ Detta är högre än nivån för hela EU-området som låg på 13,9 procent, och det finns ett antal länder där arbetslöshetsnivåerna för de med kortast utbildningsbakgrund är betydligt lägre än i Sverige. I exempelvis Nederländerna var arbetslösheten 6,6 procent, i Danmark 6,7 procent och i Tyskland 9,2 procent.

Arbetslöshet som andel (%) av den högst förgymnasialt utbildade arbetskraften 25-64 år, EU 28, 2017

Den höga sysselsättningsgraden i kombination med arbetslöshetsnivån visar också att utbudet av arbetskraft för de med kort utbildning är förhållandevis högt i Sverige.

¹⁰ Arbetslösa i relation till arbetskraften.

Närmare bestämt låg arbetskraftsdeltagandet för de med kortast utbildningsbakgrund i åldrarna 25-64 år på 75,1 procent. Detta är den näst högsta nivån för ett enskilt land i EU.

För gymnasialt och eftergymnasialt utbildade skiljer sig Sverige mer från EU-området som helhet i en positiv bemärkelse. Arbetslösheten är låg – 4,0 procent för gymnasialt utbildade och 3,9 procent för eftergymnasialt utbildade. Detta kan jämföras med 6,0 respektive 4,2 procent för hela EU-området. Samtidigt är sysselsättningsgraden bland de allra högsta i EU.¹¹

6 Sammanfattning och avslutande kommentarer

Personer med kort utbildning har en svår situation på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden är markant lägre än vad den är för personer med längre utbildning samtidigt som många inte står till arbetsmarknadens förfogande. Dessutom har många korttidsutbildade som deltar i arbetskraften svårt att få en fast förankring på arbetsmarknaden och arbetslösheten är hög. Den svåra situationen för korttidsutbildade är dock inte unik för Sverige utan är liknande i samtliga EU-länder.

Bland de korttidsutbildade som förvärvsarbetar i Sverige är det endast 15 procent som har yrken utan eller med låga krav på utbildning. Istället arbetar närmare åtta av tio inom yrken som ofta kräver *högre* utbildning. Många av de korttidsutbildade som förvärvsarbetar är äldre och har sannolikt längre arbetslivserfarenhet som kompenserar för avsaknaden av utbildning. Då utbildningskraven ökat på den svenska arbetsmarknaden är det troligt att avgående personal med kort utbildning många gånger kommer ersättas med personer som har en längre utbildning.

Samtidigt som utbildningskraven stigit på arbetsmarknaden har såväl antalet som sammansättningen av de korttidsutbildade som är inskrivna arbetslösa på Arbetsförmedlingen förändrats tydligt. Under det senaste decenniet har antalet fördubblats, från 53 000 första halvåret 2008 till 106 000 första halvåret 2018. Under samma period har sammansättningen förändrats i det avseendet att fler är födda utanför Europa varav många dessutom har varit i Sverige under förhållandevis kort tid.¹² Fler är relativt unga och har många potentiellt yrkesverksamma år framför sig samtidigt som fler också saknar en fullständig grundskoleutbildning.

Personer som är födda utanför Europa och saknar gymnasieutbildning har det särskilt svårt på arbetsmarknaden, utflödet till arbete är lågt och arbetslösheten är hög. En delförklaring är att en stor andel inte heller har en fullständig grundskoleutbildning. Mönstret är särskilt tydligt bland kvinnor.

¹¹ Sysselsättningsgraden för gymnasialt utbildade uppgick till 85,9 procent 2017 (högsta i EU) och 89,5 procent för eftergymnasialt utbildade (tredje högsta i EU).

¹² Närmare 40 procent av de utomeuropeiskt födda med kort utbildning som var inskrivna arbetslösa första halvåret 2018 var nyanlända (dvs. har vistelsetider i Sverige som i normalfallet inte överstiger 36 månader efter erhållet uppehållstillstånd).

Den svåra situationen för korttidsutbildade på arbetsmarknaden kommer vara en stor utmaning på arbetsmarknaden de kommande åren. För att situationen ska förbättras behöver anställningsbarheten öka. Detta särskilt bland utrikes födda kvinnor (med kort utbildning) för vilka arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningsgraden är synnerligen lågt.

I arbetet med att långsiktigt förstärka korttidsutbildades situation på arbetsmarknaden framstår olika typer av utbildningsinsatser som avgörande. Detta är inte bara en utmaning för arbetsmarknadspolitiken utan även för andra politikområden såsom utbildningspolitiken. Bland annat behövs vägledningsinsatser. För den enskilde individen förbättrar en utbildning möjligheterna att få en fast förankring på arbetsmarknaden. Samtidigt innebär olika typer av utbildningsinsatser att tillgången på utbildad arbetskraft ökar vilket stärker kompetensförsörjningen.

För Arbetsförmedlingens del är det viktigt att i ökad utsträckning matcha arbetslösa till utbildningar som leder till jobb, det gäller i synnerhet personer med kort utbildningsbakgrund. Två konkreta insatser för att fler personer med kort utbildning ska komma i arbete som kan lyftas i sammanhanget är utbildningsplikten och studiestartsstödet.^{13,14} Insatserna innebär ökade möjligheter för inskrivna arbetslösa med kort utbildning att rustas för arbetsmarknaden genom utbildningsinsatser.

Samtidigt kommer inte alla med kort utbildning ha förutsättningar att studera. Behovet av jobb för personer med kort utbildning blir därför fortsatt stort de kommande åren. För arbetslösa som inte har förutsättningar att genomgå en längre utbildning är subventionerade anställningar en viktig väg för att komma in på arbetsmarknaden. Här kan extratjänster och moderna beredskapsjobb lyftas fram som viktiga verktyg. Anställningsstöden riktar sig till långtidsarbetslösa och nyanlända, vilka ofta har relativt kort utbildningsbakgrund.

Parallellt med detta finns även ett behov av att det skapas fler reguljära jobb med lägre utbildningskrav och att trösklarna för att komma in på arbetsmarknaden sänks. I det sammanhanget är det värt att nämna att den utbredda bristen på utbildad arbetskraft har bidragit till att nya och kompletterande yrkesroller, ofta med lägre utbildningskrav, växt fram. Genom sådana nya yrkesroller skapas det fler vägar in på arbetsmarknaden för korttidsutbildade, samtidigt som den befintliga personalen avlastas vilka därmed får mer utrymme att utföra sina kärnuppgifter.¹⁵

Avslutningsvis är en viktig förutsättning för att fler korttidsutbildade ska komma ut i arbete och studier att Arbetsförmedlingen har en utvecklad och väl fungerande samverkan med kommuner, landsting och näringsliv.

¹³ Utbildningsplikten innebär att nyanlända med behov av utbildning för att komma i arbete kan anvisas att söka och ta del av utbildning på grundläggande eller gymnasial nivå.

¹⁴ Studiestartsstödet innebär att arbetslösa utan gymnasiekompetens ska kunna komma igång med studier utan att behöva låna pengar inom studiemedelssystemet.

¹⁵ Läs mer i Arbetsförmedlingen (2018), *Var finns jobben?*